

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

33ste jaargang nr. 4
oktober-november-december 2012

verantw. uitg. Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem

ZILLEGHEM

Handelingen van de Kring
voor Heemkunde en Geschiedenis
'Pastoor Ronse'

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

<i>Beste wensen</i>	p. 127
Bertrand DENYS <i>Franciscus Hatse, eerste Zedelgemse burgemeester in het Belgische bestel (1830-1854)</i>	p. 128
Joël DEDECKER <i>Veldegem door de ogen van een babyboomer (2)</i>	p. 153
<i>Inhoudstafel 33ste jaargang 2012</i>	p. 168

oktober - november - december 2012 — 33ste jaargang nr. 4

Redactie en bestuur

Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
Patrick Arnou, Burg. J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Johan Braet, Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Paul Vandenbussche, Guido Gezellelaan 44, 8210 Loppem
Johan Verplancke, Torhoutsesteenweg 396, 8210 Veldegem
Noël Denolf, Snellegemsestraat 118, 8210 Zedelgem
André Vanhevel, Belledreef 4, 8210 Veldegem

Website

www.bloggen.be/heemkundezedelgem

Lidmaatschap: € 10,00

Rek. 000-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring 'Pastoor Ronse' Zedelgem

Secretariaat

Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Tel. 0475/64.81.16 - E-mail: willy.casier@gmail.com

Abonnementen

Patrick Arnou, Burg. J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Tel. 050/20.98.58 - Fax 050/20.95.01

Studies verschenen in 'Zilleghem' of uittreksels daarvan mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Illustratie op de cover

Veldegemnaar Henri Mahieu (°1896), grondwerker, slachter en mandenvlechter, geniet duidelijk van het vlechten.

Beste wensen

2012 bracht weinig positieve evolutie in de economische toestand van ons land. Integendeel. Veel mensen, murw geslagen door het overvloedige negatieve sociaal-economische nieuws, vrezen het ergste voor de toekomst.

Toch mogen we niet wanhopen. Wie zijn geschiedenis kent, beseft dat wat we heden beleven, altijd weer omgebogen werd naar meer voorspoed. Solidariteit en een positieve levenshouding vormen daarbij de ideale voedingsbodem voor de weerstand tegen deze crisis. En daarbij kan het verenigingsleven z'n steentje bijdragen. Samen sporten, samen feesten of een hobby beleven versterkt het samenhorigheidsgevoel en het relativiseringsvermogen! Ook wij proberen rond de heemkunde van Zedelgem telkens weer een sober maar boeiend programma op het getouw te zetten. Nadruk blijven wij leggen op een verzorgde uitgave van ons tijdschrift Zilleghem, dat nu al aan z'n 34ste jaargang toe is.

Daarenboven zijn we verheugd te mogen constateren op onze voordrachten dat zelfs de eenvoudige thema's van onze geschiedenis een grote belangstelling kennen. Wij hopen dat u verder onze Heemkundige Kring trouw zult blijven steunen. Met de betaling van uw bijdrage van €10, kunt u dit bevestigen.

Mochten Kerst en Nieuwjaar u veel vrede en geluk brengen.

Prettige Kerst en gelukkig Nieuwjaar.

Het bestuur

Franciscus Hatse, eerste Zedelgemse burgemeester in het Belgische bestel (1830-1854)

Bertrand DENYS

Franciscus Hatse van Brugge ¹

De familienaam Hatse komt in de regio Brugge tegenwoordig nog maar zelden voor. Alleen in de telefoonlijst van de stad Brugge ontdek je nog een vijftal Hatses. In de 19de eeuw droegen de eerste Zedelgemse burgemeester in het Belgische kader en zijn kinderen de naam Hatse. Die is volgens dr. Frans Debrabandere afgeleid van het Franse woord ‘hache’, wat hak of bijl betekent.²

Toen Franciscus Hatse op 29 maart 1795 op de Sint-Salvatorsparochie te Brugge geboren werd, was de stad net voor de tweede maal en nu voor langere tijd bezet door de Fransen. Het was Palmzondag en het Franse garnizoen had de uitgang van de processie “als naar oude gewoonte” laten doorgaan en niet gestoord.³

De ouders van Franciscus waren de 49-jarige timmerman

(1) Het leven en het burgemeesterschap van Franciscus Hatse schetste Patrick ARNOU al in zijn artikel ‘De Zedelgemse burgemeesters van 1830 tot nu’, in: *Zedelgem 900 jaar*. Uitgave Heemk. Kring Pastoor Ronse i.s.m. Comité 900 jaar Zedelgem, Zedelgem, 1989, p. 71-144. Veel van onze gegevens putten we dan ook uit dit artikel, aangevuld met recente vondsten.

(2) DE BRABANDERE, Frans, *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij L.J. Veen, 2003.

Jacobus Hatse en zijn 14 jaar jongere vrouw Francisca Vyncke.⁴ Van hen zijn drie verschillende adressen te Brugge bekend: Hauwersstraete 53, Smedenstraat 5 en Rue de la Hache 9 (Hauwerstraat). Het kind werd gedoopt in de Brugse Sint-Salvatorskerk door pastoor Romelaere. Dooppeter en -meter waren grootvader Frans Vyncke uit Zedelgem en (schoon)zus Helena Vyncke-Pauwels uit Dudzele. Franciscus was het eerste kind in het gezin Hatse-Vyncke. Na 1795 werden de zonen Pieter en Philippus nog geboren. In 1828 werd Pieter als krankzinnige

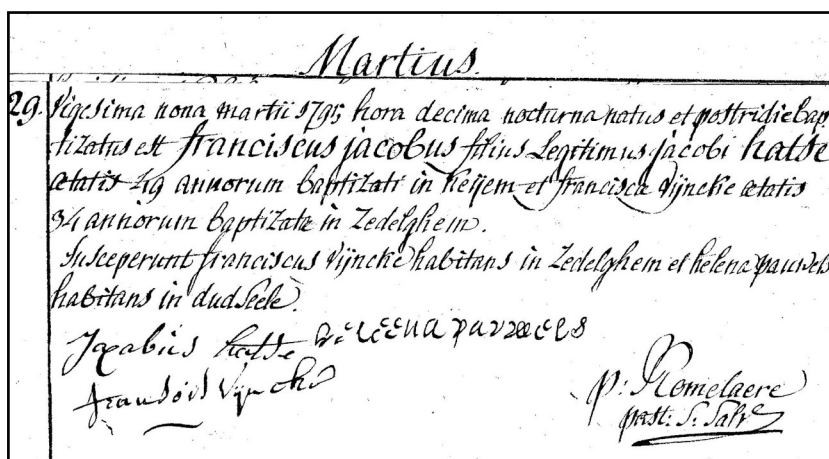

Fig. 1. Doopakte van Franciscus Jacobus Hatse (Stadsarchief Brugge)

(3) VAN WALLEGHEM, Jozef, *Merckenwaardigste voorvallen. Brugge 1795 & 1796*. Brugse geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge, XXIV o.l.v. Yvan Vanden Berghe, 1996.

(4) Jacobus Hatse: °Keiem, 14 februari 1746, † 19 september 1833; Francisca Vyncke: °Zedelgem 1760. Zij was de dochter van het Zedelgemse gezin van Frans Vyncke en Mary Logghe uit de herberg en gemeentehuis Sint-Joris de Potente. Na de dood Van Francisca huwde Jacobus voor de derde maal, nu met de Snellegemse Maria Anna Broucke (°1775), met wie hij nog de kinderen Maria-Anna, Anna, Jacobus, Joanna en Joannes kreeg, halfbroers en -zusters van Franciscus Hatse. De eerste vrouw heette Emerentia Mestdagh. Zij stierf kinderloos.

geplaatst in het Brugse Sint-Juliaansgesticht. Moeder Francisca Vyncke stierf op 20 Thermidor jaar 8 (8 aug. 1800). Met zijn derde vrouw Maria Anna Broucke zou Jacobus Hatse nog vijf kinderen krijgen.

Opleiding tot notaris

Waar Franciscus Hatse schoolliep, konden we niet achterhalen, wellicht wel in één van de talrijke Brugse privéschooltjes voor lager onderwijs en middelbaar aan het 'Lycée Impériale' in de oude Duinenabdij (Potterierei) of "de academie" van J. Verliere (Zilverstraat).⁵

Het notarisvak dat hij later zou uitoefenen werd tot in de 19e eeuw in de praktijk geleerd en ondersteund door notarisboeken, toelichtingen en achtergronden. Veel notarissen in de 19e eeuw begonnen hun carrière als klerk of kandidaat-notaris op een notariskantoor bij actieve "stockhouders"⁶ of notarissen. De examinering van de kandidaten werd door de Kamers van Notarissen uitgevoerd. De wet van 25 Ventôse jaar XI (16 maart 1803) maakte van de notaris een ambtenaar en regelde de ambtsvoorwaarden (25 jaar zijn, burgerrechten, conscriptie, stage 3-6 jaar, bewijs moraliteit en bekwaamheid), maar het is wachten tot het midden van de 19^e eeuw vooraleer universitaire

(5) Over het onderwijs in Brugge tijdens het Franse bewind, zie: ROTSAERT Koen, 'Het lager onderwijs te Brugge aan het einde van het Franse bewind (1814-1815)', in: *Biekorf*, jg. 101 (2001), nr. 4, p. 323-335; TRIPS, Edward, 'Het middelbaar onderwijs te Brugge in de Franse tijd 1794-1914', in: *Biekorf*, jg. 89 (1989), nrs. 2 en 3, p. 118-136 en 219-234.

(6) Philippus Vyncke, broer van zijn moeder en woonachtig te Zedelgem, was actief als landmeter, baljuw en stockhouder; RONSE, Fr., *De geschiedenis van Zedelgem & Veldegem*. Heemk. Kring Pastoor Ronse, Zedelgem, 1979, p. 50. "Oudstijds werd de koop 'met een stock' toegeslagen."; BRUNEEL C., GODDING P. en STEVENS F., *Het notariaat in België van de Middeleeuwen tot heden*. Brussel, Gemeentekrediet, 1998.

examens en graden vereist werden. Welke opleiding notaris Hatse precies volgde, kon niet achterhaald worden. Ontving hij een opleiding van notaris bij zijn oom, stokhouder en landmeter Philippus Vyncke te Zedelgem? In elk geval kreeg Franciscus Hatse in 1827 een eerste officiële functie als deurwaarder bij de burgerlijke rechtbank te Brugge. Toen hij overleed in 1854, fungeerde hij als penningmeester van de Kamer van Notarissen te Brugge.

Huwelijk en gezin van Franciscus Hatse

Op 5 juni 1826 huwde Franciscus Hatse met Anna Copman (°1797) uit Zedelgem, dochter van Joannes en Joanna Colpaert en het jonge koppel vestigde zich in de Zilverstraat 25 (Rue d'Argent) te Brugge. Op 19 juni 1829 werd Franciscus Hatse bij K.B. benoemd tot eerste notaris van Zedelgem. Op 31 december 1826 liet hij zich inschrijven in de bevolkingsboeken aldaar. Een vreemde vaststelling is evenwel de notering van de namen “Sies Haetse en Anna Coopman” in het *Status animarum*⁷ van pastoor De Neve van Zedelgem uit 1824 op het adres ‘Rond het kerkhof’ van de oom van Franciscus Hatse, Philippus Vyncke, die ondertussen hertrouwd was met de moeder van Anna Copman. Maar we kunnen ons moeilijk voorstellen dat de notaris en zijn vrouw al voor hun huwelijk in 1826 samengewoond zouden hebben met goedvinden van de pastoor! Kreeg de jonge Franciscus op dat Zedelgemse adres zijn opleiding tot notaris bij oom en stokhouder-landmeter Philippus Vyncke? Of bedoelde pastoor De Neve met de inschrijving van Sies Haetse in het

(7) Dit *Status animarum Parochiae de Zedelghem die 19 febr. 1824* wordt bewaard in het archief van de Sint-Laurentiusparochie te Zedelgem en werd nog niet gepubliceerd.

Status animarum Francisca Hatse, familielid van Franciscus, die er in 1814 dienstmeid⁸ was? We moeten ons alsnog behelpen met veronderstellingen.

De kinderen in het gezin Hatse-Copman

Toen de notaris en zijn echtgenote eind 1854 stierven, leefden er nog zes van hun acht kinderen, onder wie drie minderjarige.

Elf maanden na haar huwelijk beviel Anna Copman op 28 april 1827 van haar eerste kindje Augustinus. Op 7 juli 1827 overleed het zoontje echter al, pas twee maanden oud, wat in die tijd niet uitzonderlijk was! Kindersterfte kende elk gezin.

Hun tweede kind heette Philippe en werd op 27 mei, twee jaar na hun huwelijk, geboren. Dit zoontje deed zijn “1ère communion dans l’Eglise de Thourout” op 5 april 1838, maar stierf al op 25 augustus van hetzelfde jaar.⁹ Waarschijnlijk liep het kind school aan het ‘Pensionnat Saint Joseph’ in Torhout, zoals zovele Zedelgennaren in die tijd. De Hatses waren erg katholiek, de moeder van de notaris was immers een Vyncke. In het gezin werd van de beide landstalen courant gebruik gemaakt. Officiële documenten, zoals een gedachtenisprentje van een communiefeest werden in het Frans gepresenteerd, de omgangstaal was het Vlaams, wat dan weer bewezen wordt door de aangifte van de nalatenschap in het Vlaams. De officiële briefwisseling van de gemeentelijke overheid gebeurde dan weer grotendeels in het Frans.

(8) V.V.F. Brugge, *Volkstelling 1814, deel XI*, 1978, p. 79.

(9) Met dank aan Jozef Depuydt voor de informatie.

Fig. 2. Communieprentje van Philippe Hatse,
5 april 1838, afgebeeld op ware grootte

Het derde kind in de rij was Charles die ter wereld kwam op 18 juni 1830. Na de dood van zijn ouders in 1854, werd hij gemeenteraadslid en schepen van Zedelgem van 1858 tot 1863. Daarna haalde hij de cijnskiesdrempel niet meer om te mogen kandideren en stemmen! De verarming van de zoon had zich al zo ver doorgedreven. Na de verkoop van het ouderlijke huis aan Honoré Van Oost, Hatses opvolger als notaris, ging Charles eind jaren zestig inwonen bij zijn zus Juliana, herbergierster bij de kerk van Veldegem en bij schoonbroer Gustave Delafortry, eerste onderwijzer van de Veldegemse gemeenteschool. Op 20 december 1871 stierf hij ongehuwd te Zedelgem.

Juliana werd als vierde kind van de Hatses geboren op 27 oktober 1831. Zij trok naar Veldegem in de tweede helft van de zestiger jaren om er café te houden in één van de huizen die haar latere schoonbroer Frederik Modde er pas gebouwd had. Zij maakte er kennis met de jonge onderwijzer Gustave Delafortry van de lokale gemeenteschool, met wie zij op 27 november 1867 trouwde. Het koppel kreeg één kind. Zij kregen het echter tijdens de schoolstrijd aan de stok met proost Vercruysse die bijna alle leerlingen uit de gemeenteschool wegtrok. De gemeenteraad verplaatste Delafortry in 1891 naar de Zedelgemse gemeenteschool. Daar overleed hij al twee jaar later. Juliana verhuisde in 1894 naar Brugge.

Nathalie is de vijfde in de rij. Geboren op 11 februari 1833, trouwde ook zij op 24 november 1856 met een onderwijzer: Ferdinand Deleu uit Dudzele. Maar het huwelijksgeluk was van korte duur. Op 25 januari 1860 stierf zij, nog geen 27 jaar oud en moeder van twee kinderen. Onderwijzer Deleu trok naar Dudzele en werd te Zedelgem opgevolgd door Richoux.

Victor Hatse (°23 mei 1836) was nog minderjarig toen zijn

beide ouders stierven. Ook hij kende weinig geluk. In 1860, enkele maanden na zijn zus Nathalie, overleed hij op 1 juli.

Clemence (°17 augustus 1838) mogen we wel als de bekendste van de kinderen Hatse beschouwen. Van haar bezitten we nog een foto op hogere leeftijd en haar huwelijkscontract, opgesteld door notaris Darswilder uit Stalhille. Clemence trouwde op 22 oktober 1862 met Frederik Modde, voorzitter van de latere Veldegemse kapelraad, liberaal gemeenteraadslid en schepen van Zedelgem. Helaas, ook hij raakte in conflict met de proost van Veldegem tijdens de schoolstrijd van 1879. Het toppunt bereikte dit conflict toen Modde de communie werd geweigerd op Allerheiligen 1879. De Moddes bewoonden een grote hoeve aan de Ruddervoordestraat te Veldegem (nu bewoond door Luc Devooght). Het gezin kreeg een groot kroost, onder wie Elodie die met Edmond Vanhollebeke trouwde en op haar beurt talrijke kinderen ter wereld bracht. Bijna alle Vanhollebekes van Veldegem zijn nakomelingen van deze tak van de Hatses. Clemence stierf te Veldegem-Zedelgem in 1905.

Het jongste kind van de acht was Gustave (°12 mei 1841). Hij trok eerst in bij zijn zus Clemence, maar verhuisde op 1 juli 1865 al naar Borgerhout.¹⁰

Fig. 3. Clemence Hatse (1838-1905)

Hatse in de gemeentepolitiek (1830-1854)

Franciscus Hatse maakte tijdens zijn leven drie bestuurlijke regimes mee: het Franse (1795-1815), het Nederlandse (1815-1830) en het Belgische (1830-...). Had de inval van de Fransen te Brugge in 1795 nog voor enige beroering gezorgd in de stad en op het platteland, de overgang naar het Hollandse (1815) en het Belgische bestel (1830) kenden minder problemen. Op een tekening van P.F. De Noter uit 1814 heeft Zedelgem het uitzicht van een ruraal, idyllisch dorp.¹¹ Toch was het maar schijn. De bevolking werd geteisterd door armoede. Volgens geschiedschrijver Fr. Ronse had de verlichte liberale koning Willem I de arbeidende klasse verwaarloosd. Talrijke accijnzen op zout, malen, slachten, brouwen verhoogden de dagelijkse kosten voor levensonderhoud. Voor de verpauperde bevolking werden toen liefdegiften ingezameld, maar de helft van de opbrengst werd naar Nederlandse gebieden versluisd. In 1825 richtte men ook een Bureel van Weldadigheid op (voorloper van het OCMW) ter bestrijding van de armoede en bedelarij en bedelaarswerkhuisen en koloniën werden in het leven geroepen om rondtrekkende schooiers en dievenbenden in onder te brengen. Ook de Kerk en de pers werden aan banden gelegd. Tegen de Nederlanders groeide het ongenoegen gestaag. De leider van het protest was de verbannen republikein Louis de Potter uit Brugge, schoonbroer van Joseph van Caloen uit Loppem. Franciscus Hatse arriveerde in 1826 als eerste notaris

(10) De gegevens over het gezin Hatse werden mij bezorgd door Jozef Depuydt, waarvoor hartelijk dank. Ze zijn afkomstig uit het Gemeentearchief Zedelgem, Burgerstand: geboortes, overlijdens, huwelijken en bevolkingsboeken.

(11) *Zedelgem 900 jaar*, p. 167.

van Zedelgem in een dorp van enkele rijke landbouwers, molenaars en brouwers, maar ook van talrijke armoezaaiers. De gemeente werd bestuurd door een gemeenteraad die 7 leden telde en aangesteld was door het Hollandse bestuur. Burgemeester Ludovicus Colpaert en zijn assessoren Emmannuel Benoot en Josephus De Keyzer bevolkten het college, de overige raadsleden waren Carolus Foré, Corn. Warmoes, Jac. Demeulenaere en Pieter Van Poucke. Secretaris Charles Vermoete verzorgde de gemeentelijke administratie voor een bevolking van 2851 mensen.¹² Hun laatste raadszitting hielden zij op 30 augustus 1830, kort voor de Revolutie te Brussel in de septemberdagen van 1830. Door zijn verwantschap met de invloedrijke familie Vyncke, raakte de nieuwe notaris zeer vlug ingeburgerd te Zedelgem. Kort na de geruisloze overgang naar het Belgische regime in september 1830, werden op 11 november van hetzelfde jaar al gemeenteraadsverkiezingen gehouden, waarbij Franciscus Hatse kandideerde. De cijnskiezers die minstens 20 fr. belastingen betaalden, verkozen Hatse tot burgemeester met 19 stemmen tegen 18 voor Jacobus Vanhoutte die eerste assessor werd. Vooral in steden werden raadsleden die al zetelden onder het Hollands bewind niet herverkozen. In Zedelgem daarentegen kregen vijf van de zeven oude raadsleden opnieuw zitting in de nieuwe gemeenteraad: E. Benoot, De Keyzer, Van Poucke, Demeulenaere en Foré. In de raad, die nu door de toename van de bevolking 9 leden telde, deden de nieuwelingen Franciscus Hatse, Jacobus Vanhoutte, Colpaert en Rommel hun intrede. Gedurende enkele maanden deed de nieuwe burgemeester ook dienst als gemeentesecretaris, om vanaf 21 oktober 1831

(12) RONSE Fr., o.c., p. 197.

opgevolgd te worden door Zedelgemnaar Pieter Vermandere.¹³

In 1836 trad de nieuwe gemeentewet in voege. De kiescijns bleef behouden en alleen mannen van boven de 21 jaar mochten vrijblijvend hun stem uitbrengen. De raad die in Zedelgem voortaan 11 leden zou tellen, werd nu verdeeld in een grote (= 6 leden) en een kleine helft (= 5 leden). Om de drie jaar werden voortaan om beurt verkiezingen gehouden voor de ene of de andere helft. De kiezers werden samengeroepen in het gemeentehuis (café Sint-Joris de Potente) waar het kiesbureau de kiezers bij naam afriep om binnen te komen en hun stem uit te brengen door het noteren van de naam of namen van de kandida(a)t(en) op een briefje. Vanaf nu werd de burgemeester door de koning benoemd. Tot aan zijn dood in 1854 zou Franciscus Hatse onafgebroken burgemeester van Zedelgem blijven voor een jaarvergoeding van 160 fr. Voor de opsomming van de wisselende raadsleden die met Hatse samenwerkten, verwijzen we naar het al geciteerde artikel van Patrick Arnou in *Zedelgem 900 jaar*.

Notaris Hatse verwerft een aanzienlijke welstand

Tot 1840, jaar van de bouw van zijn eigen huis, Plaetse 31 (huidige Groenestraat 29; schoolhuis)¹⁴, woonden de notaris-burgemeester en zijn gezin waarschijnlijk in bij hun oom en tante Philippus Vyncke, dicht bij het kerkhof.¹⁵ In een goede veertien jaar bouwde de notaris een enorm grote welstand op die zich veruitwendigde in de bouw van een eigen huis, dat algauw door de goegemeente wegens z'n omvang 'Hatses kasteel'

(13) RONSE Fr., o.c., p. 47.

genoemd werd. Ook de belastingen die hij afdroeg, maakten van hem de meest verdienende inwoner van de gemeente: in 1844 was hij nog tweede met 273 fr.¹⁶, in 1849 al eerste met 357,58 fr. De kadastrale legger van P.C. Popp (1844) vermeldt Franciscus Hatse als de bezitter van 13 huizen (41 a 56 ca), tuin (34 a 25 ca), weide (3 a 30 ca), hooiland (5 a 90 ca), boomgaard (1 ha 27 a), land (23 ha 52 a 20 ca), bos (12 ha 8 a 90 ca). Dit onroerend goed bevond zich grotendeels in de secties A, B, C, D, F. De laatste sectie situeert zich op het huidige Veldegem. Zijn huis aan de Groenestraat vormde een combinatie van herenhuis, ambtelijk gebouw en hoeve. De aangifte van de nalatenschap uit 1855 (zie bijlage) illustreert op een indrukwekkende manier de inrichting van de woning, die de allures van een kasteel met bijbehorende hoeve bezat. Het vee,

het landbouwgereedschap, de mestputten, de vijvers met zeldzame vissoorten getuigen van zin voor duurzame en zelfbedruipende ondernemingszin. Naast het gezin, stonden in 1846 op hetzelfde adres nog ingeschreven: Joanna Hatse (halfzus van de

Fig. 4. 'Hatses kasteel' vóór 1905

(14) Over de bouw en de beschrijving van het huis, zie: VAN VLAENDEREN Patricia en VRANCKX Martien, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Gemeente Zedelgem, deel I Deelgemeente Zedelgem*. Vlaamse Overheid Ruimte en Erfgoed, Brugge, 2010, p. 64-65; ARNOU P., DEVADDER J., *75 jaar Broeders Xaverianen, St.-Leoschool te Zedelgem*, Zedelgem, Heemk. Kring Pastoor Ronse, 1980.

(15) De bevolkingsregisters beginnen te Zedelgem pas vanaf 1846.

Fig. 5. Hates kasteel, verbouwd tot woonhuis van de Broeders Xaverianen (opname Victor Deceuninck)

notaris, bijzondere, 31 jaar), Ida Benoot (kindermeid, 21 jaar), Ludovicus Copman (knecht, 34 jaar) en Franciscus Hatse (klerk, neef van de notaris, 21 jaar).

Franciscus Hatse, een burgemeester tussen de mensen

(16) De 18 meest belasting betalende Zedelgemnaren in 1844: 1) Jos. Adriaens, rentenier (329 fr.); 2) Franc. Hatse, notaris (273 fr.); 3) Marcus Demeulenaere, landbouwer (199 fr.); 4) Car. Lievens, landb. (168 fr.); 5) Louis De Vleeschauer, brouwer (159 fr.); 6) Joannes Vanhollebeke, landb. (144 fr.); 7) Pieter Adriaens, landb. (137 fr.); 8) Jos Neiryckx, heelmester (132 fr.); 9) Jac. Demeulenaere, brouwer (129 fr.); 10) Philip Vyncke, landmeter (113 fr.); 11) Jos Lievens, molenaar (112 fr.); 12) Pieter Vanhollebeke, landb. (104 fr.); 13) Franc. Schaessens, landb. (97 fr.); 14) Karel De Klerck, landb. (80 fr.); 15) Bern. Rommel, molenaar (73 fr.); 16) Jan Gevaert, molenaar (71 fr.); 17) Joach. Vanhollebeke, landb. (70 fr.); 18) Jacobus Deprez, molenaar (69 fr.).

Nog in de euforie van de Belgische onafhankelijkheid en rond de jonge vrijheidsboom¹⁷ werd in 1833 een muziekvereniging gesticht onder de naam 'Philharmonie'. Voorzitter en medespelend lid was burgemeester Hatse. Zijn instrument was het 'ser-pent russe'. De lijst van 30 spelende leden weerspiegelde alle lagen van de Zedelgemse bevolking: van de notaris-burge-meester tot de landwerkmán. De Philharmonie luisterde elk jaar de septemberfeesten op, een soort volksfeest ter herdenking van het verjagen van de Nederlanders uit ons land, met klokgelui, kanonschoten, misviering, mastklimming en zaklopen. Merkwaardig was ook hun jaarlijkse tocht naar het Vloethemveld, waar zij aan de vijver feestvierden. Met het overlijden van voorzitter Hatse moet ook de vereniging een zachte dood gestorven zijn.¹⁸

Een andere vereniging die de burgemeester in zijn hart droeg, was de schuttersgilde Sint-Sebastiaan, die al sinds de 16^e eeuw in Zedelgem actief was. Tussen de Kezelbergstraat en de Heirweg bezat de gilde zelfs een eigen terrein voor het beoefenen van hun sport: het zogenaamde 'gaeystick' of 'gaaiplein'. Deze site liet hij als hoofdman heraanleggen tot een lusthof en wandeltuin.

Als burgemeester droeg hij verantwoordelijkheid voor het oprichten van een plaatselijke Burgerwacht die in 1836 al 477 leden telde.¹⁹

(17) Deze vrijheidsboom werd na de vlucht van de Hollanders uit ons land als symbool van de bevrijding te Zedelgem geplant in het begin van de huidige Loppemsestraat.

Fig. 6. *Serpent russe*

De sociaal-economische crisis van de jaren veertig slaat hard toe

Van in de Hollandse tijd al kende Wallonië een hoge graad van industrialisatie dankzij de steenkoolnijverheid en de inherente metaalindustrie van Cockerill. Vlaanderen daarentegen had z'n verouderd agrarisch karakter behouden. Midden de jaren veertig vielen graan- en aardappeloogsten en de opbrengst van het vlas overal in West-Europa tegen. Daarenboven werd de concurrentie van de gemechaniseerde weverijen en spinnerijen dodelijk voor de huisnijverheid en spinnen en weven

behoorden tot de hoofdbezigheden van de doorsnee-Zedelgemnaar. Neem daarbij de tyfus- en cholera-epidemieën die geregeld toesloegen en je krijgt schrijnende toestanden als in ontwikkelingslanden met erge hongersnood en armoede.

Zedelgem, waar de armoede al zo bitter was, hoorde bij de eerste slachtoffers van de aardappelcrisis van 1846-1847.²⁰

In 1846 klopten 119 hulpbehoevenden aan bij het Bureel van Weldadigheid, in 1847, het hoogtepunt van de crisis, 147. Er werd voor 2.504 fr. aan levensmiddelen onder de behoeftigen verdeeld. De budgetten van het Bureel werden dan ook fel

(18) Over deze muzikale activiteiten, zie ons artikel 'Ik zag Cecilia komen... en gaan. Het vroegste muziekverenigingsleven te Zedelgem (1833-1854)' in: *Zilleghem*, jg. 18, nr.1, maart 1997, p. 3-10.

(19) RONSE Fr., o.c., p. 262.

ontwricht. In juli 1844 stond nog 500 fr. aan ontvangsten ingeschreven, tegenover 2.827 fr. aan uitgaven. Eén jaar later liep dit al op tot 1.500 fr. en 2.976 fr. Een verschrikkelijke zorg voor de burgemeester en zijn college!

Het hoogtepunt van de crisis viel in 1847 toen de aardappeloogst door een samenloop van omstandigheden (slecht weer, ziektes...) mislukte en er bijna geen graan meer te krijgen was. In Brugge had het stadsbestuur af te rekenen met hongeroproer en overvallen op winkels. In Zedelgem signaleerde *De Standaerd van Vlaenderen* op 6 mei 1847: “Onlangs te Zedelghem ging eenen armen als naer gewoonte langs den openbaren weg mest gaen rapen, zyne vrouw ongerust over zyn lange afwezigheyd ging zien waer hy bleef, maar ongelukkiglyk zy vond hem van honger bezweken langs den openbaren weg dood liggen.” Dergelijke voorvallen werden over heel Vlaenderen gesignaleerd. Nog harder sloeg de crisis toe in Ierland, waar hele dorpen leegliepen en emigreerden naar Amerika.

Burgemeester Hatse was bijzonder sterk bekommerd om de aardappeloogst. Ook hij bezat immers een semi-landbouwuitbating. In 1845 al deelde hij aan de gemeenteraad zijn bevindingen mee betreffende onderzoek op plantaardappelen. Zijn informatie werd via de gemeentesecretaris doorgestuurd naar de arrondissementscommissaris: “Le Bourgmestre même a semé de la graine des pommes de terre, les plantes qui en sont provenues ont été plantées régulièrement et les tiges (stengels)

(20) In 1847 had Zedelgem een oppervlakte van 2.241 ha, verdeeld over 750 ha bos, 450 ha rogge, 225 ha aardappelveld, 175 ha haver, 140 ha vlas, 100 ha tarwe, 100 ha weide, 90 ha koolzaad, 90 ha ongecultiveerd, 80 ha diverse (bonen, wortelen, klaver...), 25 ha boekweit, 25 ha moestuin.

ont été les premières détruites, et cela d'une manière qu'il n'en reste plus rien du tout..."²¹ Vooral de weersomstandigheden waarin de aardappelen moesten ontwikkelen, werden in rekening gebracht: enkele snikhete dagen vanaf 1 juli, gepaard gaande met hevige onweders en twee dagen dikke mist die de zwoelte van de hondsdagen over het land bracht. Door de crisis in de huisnijverheid sloeg daarenboven ook de werkloosheid toe. Omdat het aantal 'dischgenoten' te hoog werd en de financiële middelen te beperkt, besliste de gemeenteraad op 21 november 1845 om een 'Comité voor aalmoezen' op te richten "om geld in te zamelen bij vrijwillige inschrijving of anderszins om deze gezamenlijk met de leden van het Bureel van Weldadigheid aan de dischgenoten te bedelen. Tot dat comité behoorden burgemeester Hatse, pastoor Dumortier, raadslid Jos. Lievens, Henri Adriaens, Philippe Colpaert en raadslid Jacobus Vanhoutte.²² Hier kon het gemeentebestuur wel een helpende hand toesteken, geïnspireerd door berichten in de pers.²³ Daar de gemeenten de oprichting van lagere scholen tot hun bevoegdheid hadden gekregen, liet Zedelgem een bescheiden schooltje met woonhuis aan de Joos Vereeckestraat bouwen in 1846. De Kerkfabriek i.s.m. de gemeente liet in 1846 de Sint-Laurentiuskerk uitbreiden en in 1846 werd de spoorlijn Brugge-Kortrijk aangelegd. Het Bureel van Weldadigheid liet zijn bossen en onbebouwde percelen grond onderhouden en bewerken en de gemeente zelf kocht vlas aan om de plaatselijke wevers aan het werk te zetten. Een druppel op een hete plaat. Demografisch gezien, waren de jaren 1845-1848 dan ook geen succesjaren voor de Zedelgemse bevolkingscurve.²⁴ Deze zware crisisjaren betekenden een domper op de politieke loopbaan van

(21) R.A.B., G.A.Z., nr. 10.

burgemeester Hatse. Toch bleef hij in functie tot zijn overlijden in 1854 toen hij bij een openbare verkoop (op de voutekamer?) in de herberg Heidelberg²⁵ te Loppem een ongelukkige val van de trap deed. Drie dagen later overleed hij in zijn woning te Zedelgem, alwaar zijn echtgenote hem drie maanden later in de dood zou volgen.

Omdat er bij het overlijden van de notaris nog drie minderjarige kinderen in het gezin waren, diende door een notaris de inventaris van de nalatenschap opgesteld te worden. De familie koos voor notaris Darswilder uit Stalhille en niet voor Hatses opvolger Honoré Van Oost, vermits die pas aangesteld werd als notaris op 16 november 1854. Tijdens het opstellen van de inventaris overleed ook de weduwe Hatse-Copman.

Het is materieel onmogelijk hier deze ‘staat van goed’ integraal te publiceren. Hij beslaat 222 blz. recto-verso en in folio (210 x 297). We mochten het exemplaar inkijken van een nakomeling van Clemence Hatse, waarvoor hartelijk dank. We namen de tekst over in de taal van die tijd. Het is duidelijk merkbaar dat verschillende handen aan het document werkten (bv. de ene keer wordt de ij als ij geschreven, een andere keer als y). De inventaris weerspiegelt op een duidelijke manier de welstand van het echtpaar Hatse-Copman, een plattelandsnotaris, zelf stammend uit een doorsneegezin. De inventaris vermeldt uiteraard zowel het roerend als het onroerend bezit, alsook de openstaande schulden van zowel de afgestorvenen als van de

(22) R.A.B., G.A.Z., nr. 80. Gemeenteraad: besluiten en notulen.

(23) In *Het Thouroutsch Blad* van 18 november 1846 schreef een correspondent dat men “arme lieden naar ‘onbevolkte landen’ moest overbrengen of onze heide laten beploegen en vruchtbaar maken”.

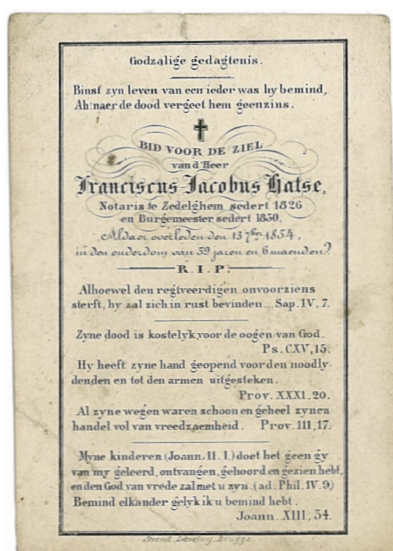

Fig. 7. Bidprentje Francisus Hatse (Verz. Gemeentearchief Zedelgem)

schuldeisers en ook deze laatste waren niet onaanzienlijk!²⁶

Bijlage: Uittreksels uit de “Staat van goed van Francisus Hatse († 13-09-1854) en zijn echtgenote Anna Copman († 19-12-1854)”

In den jare een duizend acht honderd vier en vijftig, den Maendag zestienden October, om twee ueren namiddag

Ten verzoeke en in tegenwoordigheid van

A Joufvrouw Anna Copman, grondeigenarige, woonende te

Zedelghem, weduwe van wijlen d’Heer en de Meester Francisus Jacobus Hatse in leven Burgemeester en notaris der Gemeente Zedelghem

Handelende alhier zoo in eigen naem uit hoofde der gemeenschap van goederen die bestaen heeft, tussen haer en haren echtgenoot wijlen d’heer Hatse voornoemde welke gemeenschap zij haer voorbehoud te aenveerden of te verwerpen zoo zy het naderhand in rade zal vinden

Als in naem en als moeder in wettig voogdesse van

- a d’Heer Victor-Emmanuel Hatse, oud achttien jaren en zes maenden
- b Joufvrouw Clemence-Julie Hatse, oud zestien jaren en drie maenden

(24) Het aantal overlijdens en geboorten te Zedelgem van 1845 tot 1849: 1845 (87/11), 1846 (102/80), 1847 (112/84), 1848 (102/78), 1849 (81/112).

(25) Fr. RONSE, o.c., p. 50 bezorgt een reeks foute gegevens over burgemeester Hatse. Hij noteert het foute geboortjaar 1793 (1795!), Middelburg als plaats van de val van de trap (‘Heidelberg’ werd waarschijnlijk verkeerd gelezen door de zetter van het boek en geïnterpreteerd als Middelburg!) en sterfdatum 13-8-1854 (13-9!).

En c d'Heer Gustave-Adolphe Hatse oud dertien jaren en vijf maenden

De drie nog minderjarige kinderen verwekt uit het huwelyk van gemelde Joufvrouw Anna Copman en wylen d'Heer Franciscus-Jacobus Hatse en bij dies bekwaem om hun erfgenamen te gedragen ter nalatenschap van hunnen Heer Vader voormeld, elk voor een zesde gedeelte

B 1° Den Heer Charles-Edouard Hatse zaekhandelaer woonende te Zedelghem

2° Joufvrouw Julia-Francisca Hatse

En 3° Joufvrouw Nathalia-Eulalia Hatse

Beide byzondere zonder beroep woonende ook te Zedelghem

Gemelde Heer Charles-Edouard Hatse en de Joufvrouwen Julia-Francisca en Nathalia-Eulalia Hatse minderjarige kinderen geboren uit het huwelyk van voornoemde Joufvrouw Anna Copman en wylen d'Heer Franciscus-Jacobus Hatse en by dies bekwaem om hun ook erfgenamen te gedragen elk voor een zesde gedeelte ter successie van hun Vader welgemelden overleden Heer Franciscus-Jacobus Hatse

En nog voornoemden Heer Charles-Edouard Hatse handelende verders als toezienenden voogd over d'heer Victor-Emmanuel Hatse, Joufvrouw Clemence-Julie Hatse zyne minderjarige broeders en zuster tot die hoedanigheid die hy aenveerd heeft, benoemd en aengesteld by beraedslaging van den familie raad gehouden onder de voorzitting van d'heer Louis Vander Hofstadt, Vrederechter voor het tweede kanton Brugge, blykens zyn daervan opgemaakt en geregistreerd procès-verbael van drie en twintigsten september lestleden

Tot bewaring der regten van partien en van alle andere die daer bij belang zouden kunnen of mogen hebben zonder daeraen te benadeeligen.

Gaet er door Mter Desiré-Auguste Darswilder, koninglyken Notaris resideerende te Stalhille, tweede Kanton Brugge, provincie Westvlaenderen, ondergeteekend in tegenwoordigheid van Petrus-Jacobus Benoot en Joannes

(26) In de aangifte komen de roerende en onroerende bezittingen aan bod, naast de oninbare en inbare schulden en het geld door cliënten bij Hatse geleend in de vorm van obligaties. Ook de "comptante penningen" (cash) en de tegoeden van klanten van zijn steenbakkerij te Snellegem worden opgesomd.

Benoot beide schoenmakers, woonende te Zedelghem, getuigen hier toe aenzocht toegetreden worden tot de getrouwe Inventarisatie en nauwkeurige opneming en beschrijving van alle de meubelen, meubilaire voorwerpen, menagie goederen, silverwerek, wynen, akkergetuig, vrugten, comptanten, titelen, papieren, goetvindend, schulden immers van alles dat toebehoorende is aen de gemeenschap die bestaen heeft tussen gemelde Joufvrouw Anna Copman en wylen d'Heer Franciscus-Jacobus Hatse en aen de nalatenschap van dezen lesten Heer.

Zynde dit alles bevonden en berustend op de natemelden plaetsen uitmakend een buiten goed met toebehoorten alle gestaen en gelegen ter Gemeente van Zedelghem zuid oost niet verre van de kerk, gebruikt door de gemeenschap en haer toebehoorende d'heer Franciscus-Jacobus Hatse, aldaer overleden zynde den dertiensten september lest leden en alwaer gemaect werdt den tegenwoordigen Inventaris.

En zyn alle de voorschreven goederen te voorschyn gebragt door Vrouw Anna Copman voornoemd de welke naer het overlyden van haren Heer Echtgenoot in bezit en bewaring van alles is gebleven en die beloofd alles aentetoonen en op te geven zonder daer van iets te verduiken of weg te maken dit op de straffen door de wet bepaeld welke haer zyn uitgeleid door Mter Darswilder, voornoemd, en die zy verklaerd heeft wel te verstaen. De begrooting der goederen zal gedaen worden door Mter Darswilder voornoemd als daer toe door partijen aanzocht zynde, en welke begrooting hy beloofd te zullen doen op echte waerde zonder verhoog en gevolge den loop des tyds en ten werderen na ziel en consciëntie en beste kennis en wetenschap.

En na gedane voorlezing is men overgegaen met de Inventarisatie als volgt – Titelen, papieren en bewyzen. Joufvrouw Anna Copman, weduwe blyvige, geeft alhier te kennen dat zy dogter van wylen d'heer Joannes en Joufvrouw Joanna Colpaert, met den overleden heer Franciscus Jacobus Hatse, zoon van wylen Jacobus Hatse en Joufvrouw Francisca Vyncke, binnen de gemeente van Zedelghem, ten jare achttien honderd zes en twintig, ten huwelyke is getreden, en dat zy te voren hebben doen vaststellen de bedingen en voorwaerden van hun huwelyk, by akte gepasseerd voor wylen Mter Van Caillie, in leven Notaris te Brugge, den zeven en twintigsten Mei achttien honderd zes en twintig.

Het authentiek afschrift van gemelde kontrakt, alhier bevonden, houd in de

stipulaties die alhier letterlyk volgen.

1° Er zal tussen de aenstaende echtgenooten eene gansche en volstreckte gemeenzaemheid van alle hunne goederen, zoo roerende als onroerende, waer van zy thans eigenaren zyn, en die aen hun geduerende den echtband zullen vervallen, ten welken titel het ook wezen mag, bestaan.

2° Deze gemeenschap zal maer kunnen plaets grypen, wanneer er ter ontbinding des huwelyk door den dood van een der echtgenooten kind of kinderen in weezen zyn of staen geboren te worden.

3° Ingeval het huwelyk kwam ontbonden te worden door den dood van een der echtgenooten zonder nakoomelingschap geboren of staende geboren te worden, zullen alle de onroerende goederen, huizen, renten en obligatien, zoo bezette als onbezette, die elk der conjointen ten huize zal brengen, als mede die geene aen elk van hun geduerende den echtband vervallen, ten wat titel het zoude mogen wezen, volgenden kant en zyde van waer die gekomen zyn, behoudens nogtans dat den langstlevende, zal hebben en vermogen genieten geduerende zyn leven geheel het inkoomen of vrugtgebruik van gemelde goederen, zonder eenig borg te moeten stellen, dit geniet of vrugtgebruik zal komen op te houden wanneer den langstlevenden tot een tweede huwelyk zal overgaen.

4° In het zelve geval van geen kinderen zal er vergoeding moeten gebeuren van alle de immeubele goederen, renten en schuldvorderingen, eigen aen elk der conjointen en geduerende huwelyk verkogt, verkrenkt ofte gerembourseerd.

5° Den langstlevende der toekomstige echtgenooten zal hebben en genieten ten titel van uitneming en buiten deele

A Alle zyne kleederen, linnen, wollen en de juweelen, t'zynen ofte t'haren hoofde, hande, halze ende lichaeme dienende en gediend hebbende, geene uitgezonderd noch behoudens.

B Het beste bedde met alle des zelfs toebehoorten, en eene kamer behoorlyk gestoffeerd, of wel in plaetse van dit bedde en gestoffeerde kamer eene somme van zes honderd gulden nederlands, in gelde of goederen, ter keuze van den langstlevenden.

6° Ingeval den bruidegom zyne bruid komt te overleven zal hy nog voren uit en buiten deele hebben en mogen nemen alle zyne boeken, zoo de gene zyn ambt betreffende als alle andere pupiters, bibliotheek, kas, kaarten, plans,

ommeloopers, halaem en andere voorwerpen tot de uitoeffening van alle de bedieningen de welke hy oeffend en geduerende zyn huwelyk uitoeffenen zal, dit alle zonder eenige vergoeding en buiten deele.

7° Den langstlevenden der echtgenooten zal het vermogen hebben om, overtenemen op prysie te doen door deskundigen, alle de roerende en onroerende goederen zoo die gene toebehoorende aen de gemeenschap als die gene welke krachtens de stipulatiën van dezen kontrakten als zydhoudende aen den eerstoverledenen zouden toebehooren.

8° De echtgenooten aen elkanderen blykens willende geven van de achting en genegendheid die zy elkanderen droegen, hebben by dies aen elkanderen onherroepelyke gifte onder de levenden gedaen, dit respectievelijk voor den langstlevenden aengenomen, en voor het geval dat er ter ontbinding des huwelyk kinderen in leven of verwekt, komen agterteblyven van het vruchtgebruik vry van borgstelling van alle de roerende en onroerende goederen des gemeenschap niet te min dat vruchtgebruik zal eindigen ten opzichte van elk kind na mate het zyne zelfswording zal hebben bereikt.

9° En in geval dat er ter ontbinding des huwelyk geen kinderen geboren of verwekt zyn, hebben zy aen elkanderen gedaen eene gelyke gift, dit aenveerd als boven, van eene somme van achttien honderd guldens nederlandsch, door den langstlevende nemen uit de eerste en gereedste penningen of goederen van den eerstoverleden echtgenoot. Het gemelde afschrift naer alvoren gecotteerd en gearapheerd geweest te hebben door Mter Darswilder, ondergetee-kenden notaris wordt alhier gebragt onder cote Een.

Woonhuis en toebehoorten en H 67,10 Cⁿ grond te Zedelghem.

Bevonden twee stuks

Het eerste is een authentiek extract een der proces-verbaal van openbare veiling opgemaekt door wijlen M^{ter} Van Caillie voornoemd, en ten overstaen van bevoegden Heer Vrederegter den zeventiensten april achttien honderd zes en twintig, waer uit blykt dat er ten verzoeke van de kinderen en kleinkinderen van wylen Cornelius Allemeersch en vrouw Anna-Marie Hemeryck te Zedelghem, aen en ten profyte van den overleden Heer Hatse is overgeslegen een welbebouwd huis en toebehoorten met de hoeveelheid van vyftien roeden tien ellen, erf, boomgaerd, en hovenierhof gestaen en gelegen ter gemeente van Zedelghem, zuid oost niet verre van de kerke, bekend by Kadaster sectie D nummers 105, 106 en 107. Gebruikt door de gemeenschap en nalatenschap.

Den titel houd in kwittancie van den koopprijs.

Het tweede is den dubbel eener akte onderhand teeken in daten uit Zedelghem van zeven en twintigsten september achttien honderd vier en veertig, geregistreerd als volgt: "Enregistré à Bruges le deux Octobre 1800 quarante-quatre. Vol. 63 folio cinquante-quatre recto case quatre, reçu quinze francs vingt centimes échangé avec les trente pr^o% additionnels dix-neuf francs soixante-seize centimes. Le Receveur (signé) Prignol en overgeschreven ten kantore van hypothecken te Brugge, den vyfden October van het zelve jaer, by welke akte er getroffen is tussen den overleden Heer Hatse en zyne echtgenootte Joufvrouw Anna Copman ten eenere en Guillielmus De Grootte, hoefsmid en vrouw, Isabella Farasyn, huishoudster beide te Zedelghem, eene verwisseling waer by de partijen ter eenere afgestaen hebben aen de gonne ter andere den nomber van veertig aren tnegentig centiaren zaeiland zynde eene partie genaemd de maere gelegen ter gemeente van Zedelghem zuid van de Kerk by kadaster sectie C nummer 494 zynde eene byna vierkante partie des tyds palende west aen Franciscus Schaessens en den disch van Zedelghem, oost Coleta De Keyzer en zuid in de halve Thourout Straete, in de gemelde grootte niet begrepen nemaer medegaende en noord in den halven landweg jegens Sieur Joseph Lievens.

(Vervolgt)

Veldegem door de ogen van een babyboomer (2)

Joël DEDECKER

Ons zwijntje moet er aan

Zoals in heel veel gezinnen, werd ook bij ons thuis aan zwijnenkweek gedaan. Ieder jaar werden twee biggetjes gekocht bij mijn grootouders aan vaders zijde (bij Petje Dekker dus). Mijn vader haalde de biggetjes op met de hondenkar van Petje Dekker, getrokken door hun hond Billie. De biggetjes kwamen terecht in het zwijnenkot in de schuur. Hun eten bevond zich in de 'zwijnebak'. Het voedsel was zeer divers: aardappelen met de schil er nog aan, maar te klein voor eigen consumptie. Ook de etensresten kwamen erin terecht. Zaak was echter dat ze zo vlug mogelijk dienden te worden vetgemest. Daarvoor werd ze veel meel gegeven, gemengd met water. Ze aten wel geen gewassen, in tegenstelling tot de konijnen. Zwijnen waren allesbehalve propere dieren. Ze durfden zich wel eens te wentelen in hun eigen uitwerpselen. Een zwijn kon geweldig stinken, vooral in de zomer. Ik was dan ook geen liefhebber om het zwijnenkot uit te mesten: het stro waarop ze leefden, en de zwijnenstront naar de mesthoop brengen.

In de bovenlip van de zwijnen werd een 'nijper' (knijper) aangebracht. Dat was om het wroeten tegen te gaan.

Na een aantal maanden waren de zwijnen zwaar genoeg, ze waren slachtrijs. Één werd dus opgehaald door een

zwijnenhandelaar, het andere diende dus voor eigen consumptie. 'Been-houwen' (het slachten van een zwijn) was een hoogdag voor de kinderen...

Slachter van dienst was Henriette Mahieu¹, een bejaard mannetje van de Langenhoek, klein en met heel grote moustache. Ik heb de indruk dat hij zijn hele leven bejaard is geweest. Zijn slachtactiviteiten oefende hij slechts uit in de herfst en winter. In de zomer was het te warm om het vlees te verwerken en koelkasten of diepvriezers bestonden nauwelijks. Er was enkel de kelder waar het fris was. In de zomerperiode hield Henriette zich dan onledig met het vlechten (en repareren) van stoelzaten en manden. Hij kon dat wel niet zo best.

In volle slachtperiode (november = slachtmaand), ging hij per dag twee zwijnen te lijf. Bij de klant ging hij in de vooravond een zwijn doden. De dag erop ging hij dan van 's morgens vroeg dat zwijn kappen of 'scheiden', om dan in de vooravond bij een andere klant weer een ander zwijn te gaan kelen.

We beginnen bij het begin. In het kot werd aan de voorpoot een touw aangebracht. Het zwijn werd uit zijn hok gesleurd en naar de binnenkoer gebracht. Het kreeg een enorme klop op de kop, met een zware voorhamer. Het zwijn zwijmelde en werd op zijn zij getrokken door middel van het touw aan zijn voorpoot. Henriette droeg om zijn middel een riem waaraan een schede was aangebracht. Daarin zaten zijn messen. Hij haalde er één uit en keelde er het zwijn mee. Ondertussen stond moeder

*Fig. 1 op p. 155
Henri Mahieu, slager-vlechter,
genoot duidelijk van 't vlechten*

(1) Henri Mahieu (°1896) was grondwerker, slachter en mandenvlechter. Hij was gehuwd met Helena Galle. Het koppel woonde aan de Langenhoekstraat.

klaar met een kom, om er het bloed in op te vangen. Er werd gepompt met de voorpoot om het bloed beter te laten stromen. Het kelen ging gepaard met een enorm getier en gehuil van het zwijn. Je kon dat vele honderden meter ver horen. Dat was zowat het alibi van Henrietje: “hier ben ik aan het werk!”

Het zwijn werd op een bed van stro gelegd en toen het morsdood was, werd het stro verbrand. Reden van dat roosteren was het ontharen van het zwijn (een zwijn had vuil hard en vies haar). Henrietje schrobde dan de huid zodat deze blank en gaaf werd. Daarbij gebruikte hij een ovalen visdoos (van 'pilchards') waarin hij met een nagel gaatjes in de bodem had geklopt. Hij goot de huid af met water. Het zwijn had nu een blanke effen huid.

Daarna werd het opgehangen aan een (korte) ladder, aan een zogenaamde

Fig. 2. Zwijnenladder

‘zwieneleere’ (zwijnenladder). Henrietje sneed het zwijn vertikaal open en haalde er al de ingewanden en organen uit die niet voor consumptie in aanmerking kwamen: maag, lichte lever (de longen), de blaas... Veel vroeger werd de blaas gedroogd en diende ze voor tabakszak of voetbal. Echter niet meer in mijn tijd.

Uit de dikke en dunne darm werd de stront verwijderd en werden ze gespoeld. De dikke darm diende voor 'tjotters', de dunne darm werd gebruikt om de bloed- en gewone worst te maken. Ze werden snaren genoemd.

De eerste dag al - om het opstijven te voorkomen - werd de bloedworst gemaakt. Het bloed werd gemengd met ui en stukjes vet, wat peper en zout. Het mengsel werd eerst via een trechter in de snaren gegoten en zo om de tien cm afgebonden. De worsten werden gekookt en waren na afkoeling etensklaar. Heerlijk!

Omtrent de bloedworst die werd aangekocht in de winkel bij de beenhouwer, was heel wat te doen. De geruchten deden de ronde dat de zwijnen in het slachthuis aan een haak werden opgehangen, nog vóór ze werden gekeeld. Tijdens hun doodstrijd plasten ze en hun urine zou zich - wanneer ze werden doodgestoken of doodgeschoten - vermengd hebben met het bloed...

De ladder met het karkas van het zwijn werd in het 'waskot' gebracht om er het zwijn te laten opstijven. De buik van het zwijn was dus vertikaal middendoor gesneden, mooi symmetrisch in twee gelijke helften. Volgens Henriette Mahieu konden, wanneer je te dicht kwam, die twee helften toeslaan en je als het ware verstikken.

Het vuile, vieze stinkende zwijn was dus omgetoverd in een mooi en net dier, ontdaan, zowel aan buiten- als aan binnenkant, van alle viezigheid. Toen Henriette Mahieu naar huis ging, was het al goed donker.

De dag erop, al om vier uur 's morgens, was Henriette daar terug voor het zogenaamde kappen of scheiden van het zwijn.

Daarbij werd een kapblok gebruikt: een ronde houten cilinder van zowat tachtig cm doorsnede en dertig cm dik, op drie poten. Niet iedereen had een kapblok, maar geen nood, men leende er een bij de burens. Henriette ging aan de slag met messen en kapbijlen. Zijn tempo lag aan de lage, zeg maar zéér lage kant. Geregeld, zeg maar zeer geregeld, was hij aan het vertellen tegen mijn moeder. Zijn verhalen waren doorspekt met overdrijvingen en leugens. Hij loog dat zijn gat gloeide. De luide stem van Henriette, de harde slagen op het kapblok, maar vooral onze nieuwsgierigheid, wekten ons, veel vroeger dan op het normale uur van opstaan. We hadden dus nog ruim de tijd om de slagactiviteiten op de voet te volgen.

Een gedeelte van het zwijn werd in worst gedraaid: door middel van de vleesmolen werden brokken vlees gemalen en kwamen in de snaren (dunne darmen) terecht. Een deel van die worsten werd opgehangen in de woonkamer, aan een touw dat vastgemaakt was aan twee haken in het plafond. Hij werd er gedroogd. Nooit kon mijn moeder nalaten van die worst te proeven vóór hij helemaal droog was. Zij loog dan daarover, maar mijn vader had de worsten geteld...

Van het vet werd dan weer smout gemaakt. Het vet werd gesmolten en kwam in de smoutpot terecht. Het witte smout was dienstig als broodsmersel of om te braden, maar het kon ook in taarten worden verwerkt.

Verder had je de hespen. Van de vier werden er soms ene of twee verwerkt tot worst. Een delicatessen was een gedroogde hesp. Om te drogen kwam ook zij, verpakt in een wit zakje, terecht aan een haak in het plafond. Dat zakje was ter bescherming tegen de maneschijters (een soort grote vliegen). Die legden hun eitjes in de hesp, die eitjes werden larven en die

larven hadden honger en aten van de hesp... Vóór ze werd opgehangen verbleef de hesp een tijdje in een kuip waarin een zoutpekkel was aangebracht. De hesp was doordrongen van die pekkel en gaf zo een heerlijke zoute smaak aan de hesp. Ook dáár kon moeder niet afblijven tot de hesp helemaal was gedroogd, maar vader zag dat er stukjes waren van gesneden...

Een deel van de worst, de karbonaden en koteletten werden opgeborgen in glazen bokalen van zowat anderhalve liter. Vooraf werden ze gesteriliseerd (steriel gemaakt) in een steriliseerpot. Die werd dan in de wasmachine geplaatst en die werd opgewarmd door het vuur onder de ketel. Een wasmachine kon je je toen voorstellen als een ijzeren kuip.

Niet bij ons thuis, maar in heel wat gezinnen waren de hersenen zeer gegeerd. Thuis dachten ze dat je daar zwijnenverstand van kreeg... De kop werd verwerkt in zogenaamd hoofdvlees (kopvlak). Van de lever werd leverpastei gemaakt.

's Middags werd door Henriette meegegeten en natuurlijk stond vers zwijnenvlees op het menu. Kort na de middag was Henriette rond met het scheiden. Vermoedelijk deed hij dan in de namiddag een dutje, om dan in de vooravond bij een nieuwe klant te gaan om een zwijn te doden.

Het was een traditie om burens en familie te laten meedelen in het verse zwijnenvlees. Ze kregen wat bloedworst, wat karbonaden en wat koteletten. Wanneer zij dan zelf beenhouwden (slachtten) kreeg je vers vlees terug (meestal toch...)

Alex Hollevoet noemde Henriette Mahieu 'Merriette Meju'. Waarschijnlijk omdat 'Merriette Hollevoet' zijn buurtante Merriette (Marie) was.

Besluiten we met te zeggen dat op het zwijn nogal werd neergekeken, want tenslotte was het een vuil en vies beest. Zijn naam werd dan ook vooral in pejoratieve betekenis vermeld. Wij verwijzen daarbij naar volgende gezegden: ‘het zwijn uithangen’ (doordrinken), een ‘zwijneboel’ (een uit de handen gelopen feestje), ‘zwijneteten’ (slecht eten). Hóé smalend op het zwijn werd neergekeken, blijkt het best uit de titel van een gedicht over het slachten, in het eerste leerjaar: “Ons zwijntje moet eraan...” Wansmakelijke titel, grof als je het mij vraagt...

Schipper en Bonanza

Naar het einde van de jaren vijftig toe, deed de televisie zijn intrede. Hij bracht een ware omwenteling teweeg bij de bevolking, dus ook in Veldegem. Aanvankelijk werd hij aangeschaft door de gegoeden van het dorp, om dan rond 1960 in elk huis de kop op te steken. Een ‘boom’ vond plaats in 1960 zélf, ter gelegenheid van het huwelijk van Koning Boudewijn met Koningin Fabiola. De bioscopen kenden (tijdelijk) moeilijke tijden. Vele, ook de Capri in Veldegem, moesten langzaamaan de deuren sluiten: letterlijk viel voor hen het doek.

Op de hoek van ons straatje en de Torhoutsesteenweg (toen nog Provinciebaan), woonden Marcel Decock en Alice Mylle. Dáár heb ik voor het eerst kennisgemaakt met de televisie. Geregeld nodigden zij een gezin uit de buurt uit, om bij hen te komen televisiekijken. Dat was dan meestal ter gelegenheid van het programma ‘Schipper naast Mathilde’. Het programma van een half uur was puur volksvermaak. Centraal stonden (oud-)schipper Matthias en zijn zuster Mathilde. Verder waren er de roddeltante madame Krielemans, de filosoof Hippoliet en

stotteraar Filidoor.

Het was een vrij klein scherm, afgerond in de vier hoeken. Uiteraard was het nog in zwart-wit (kleur kwam er pas vanaf 1970).

Op een bepaald ogenblik werd ook bij ons stilletjes gedacht aan de aankoop van een televisie. Gelukkig konden ze thuis terugvallen op het geld van de vele overuren van vader. De briefjes van duizend frank werden netjes opgeborgen in een blikken doosje dat onder hun bed was weggestopt, maar dat ik wel best wist zitten. Zo kon ik de

Fig. 3-4. Scènes uit *Schipper naast Mathilde*

financiële toestand van mijn ouders op de voet volgen... De uitgaven overtroffen wel niet de inkomsten, maar de maandelijkse groei was toch eerder matig.

In het dorp waren, voor zover ik me herinner, twee elektriciteitswinkels: die van Marcel Van Hollebeke en die van Marcel Neels. De keuze viel op Marcel Neels. Niet toevallig, want mijn moeder was in haar jeugd de

beste vriendin van Marcels zuster. Marcel Neels was eigenlijk werkzaam in een drukkerij en de elektrohandel was een bijverdienste. De winkel werd uitgebaat door zijn vrouw. Het aanbod was veel beperkter dan vandaag de dag. Trouwens, heel wat toestellen maakten pas eind de jaren vijftig hun opgang: het elektrisch strijkijzer, de broodrooster, de koelkast, de diepvries, de televisie, de elektrische scheermachine en de pick-up (platenspeler).

Op zekere avond kwam Marcel Neels thuis bij ons met een televisie. Eerst kwam er het televisietafeltje. Een onooglijk ding: een blad met vier pootjes met wieltjes eronder. Daarna kwam het televisietoestel zelf. Het was een magisch moment, maar tevens werd op dat eigenste ogenblik een tijdperk afgesloten. Het betekende het einde van de gezellige kaart- en praatavonden tussen burens en vrienden. Het betekende het einde van de lange winteravonden die we rond de tafel doorbrachten met kaarten of puzzelen, dammen of schaken, of met gezelschapsspelen.

De televisie had echter ook zijn pluspunten. Hij gaf de kijker een ruimere blik op de wereld. Je had wel de radio, maar de enige visuele communicatie kwam via de (karige) foto's in de kranten. Bij ons thuis waren ze geabonneerd op *Het Nieuwsblad -Sportwereld..* Dat zal wel zijn reden hebben gehad. In die krant werd ruime aandacht besteed aan de sport en mijn vader was een sportliefhebber. *Het Nieuwsblad* had met Karel Van Wijnendaele de beste sportjournalist in z'n rangen. De enige bewegende beelden met nieuwsgaring tot dan toe, zag je in de cinema in het journaal.

De televisiebeelden dienden echter nog te worden gecapteerd. Teledistributie was er nog niet. Er diende dus een beroep te worden gedaan op een antenne, verbonden met het toestel. Je

had de keuze tussen een antenne op zolder of een (meestal draaibare) antenne op het dak. Die antennes op het dak ontsierden de huizen, vooral in de dichtbevolkte steden. Ze durfden wel eens om te waaien bij stormweer. Ze hadden wél het voordeel dat met die draaibare antennes méér dan twee zenders konden worden ontvangen.

Thuis opteerden ze (voor 't profijt) voor een vaste antenne op zolder. Ze konden dan ook maar twee zenders ontvangen: het N.I.R. (huidige V.R.T.) en Rijsel (een Franse zender). Toen de antenne was geplaatst en verbonden met het toestel, kwam 'le moment suprême'! Marcel draaide aan de kanaalkiezer, duwde op één van de zes knopjes, en...we hadden beeld!

Met Marcel werd de afspraak gemaakt dat hij twee dagen later een ander toestel zou brengen en thuis konden ze dan de keuze maken. De keuze viel op een tv van het merk Sierra. Telefunken en Barco waren twee andere bekende merken. Op 10 december 1960 kostte het televisietoestel 17.325 frank (430 €).

Voortaan dienden we nu niet meer te wachten op Alice Mylle. De televisieavond begon met het journaal. Vooravondprogramma's kwamen niet of nauwelijks aan bod. Na het journaal kwam het hoofdprogramma. Geregeld was dat een speelfilm. 'Première', met de bespreking van de meest recente bioscoopfilms, was ook een populair programma.

Op woensdagnamiddag had je wel een jeugdprogramma, 'Kom toch eens kijken', met Nonkel Bob en Tante Terry, live vanuit de studio. Die uitzendingen waren bij de jeugd razend populair. De uitzendingen werden door een levend publiek bijgewoond in de studio. Vast gedeelte was een tekenfilmpje voor de allerkleinsten. Meestal had je ook een (Vlaams) jeugdfeuilleton.

De Vlamingen hadden op dat vlak een stevige reputatie. ‘Johan en de Alverman’ en ‘Kapitein Zeppos’ joegen de kijkcijfers omhoog. Nonkel Bob haalde geregeld zijn gitaar boven en leerde een lied aan. 'Vrolijke vrienden' werd een evergreen. Hij was ook de promotor van de zogenaamde Melkbrigade. Je engageerde je om elke dag een glas melk te drinken. Je kon ook een lidkaart aanvragen waar je wel niks mee kon aanvangen. Ik verdenk Nonkel Bob ervan dat hij connecties had met de zuivelindustrie; in ieder geval werd méér melk geconsumeerd.

Commerciële zenders waren (gelukkig) nog verboden. Reclame op het N.I.R. was er een absoluut verbod. Nadeel daarvan was, dat je tijdens de uitzendingen zélf naar de koelkast of het toilet moest i.p.v. tijdens de reclameblokken. Kinderen die nog niet helemaal continent waren, deden gewoon in hun broek.

Concurrentie was er dus nagenoeg niet, zodat kijkcijfers minder belangrijk waren. Daarom ook kon de B.R.T. het zich nog permitteren om eens een duidings- of cultureel programma uit te zenden. Opera's en operettes waren wel eerder voor een elitair publiek, maar zó werden ook die eens op hun wenken bediend. Mijn vader kon zich daaraan ergeren en ikzelf ook.

Fig. 5. Nonkel Bob (Bob Davidse) in 'Kom toch eens kijken', samen met Tante Paula (Paula Semer), die later werd opgevolgd door o.a. Tante Terry (Terry Van Ginderen-Verbeek)

Fig. 6-7. In 1959 startte de Belgische Nationale Zuiveldienst, naar het voorbeeld van Nederland, een reclamecampagne om de jeugd aan te zetten tot het drinken van melk. Nonkel Bob werd het gezicht van de campagne.

Het enige alternatief was dan de Franse zender. Het nadeel was dan weer dat mijn vader geen jota Frans begreep, moeder een heel klein beetje. Voordeel was dat de Franse zender wel eens een vleugje erotiek durfde te vertonen. De films die niet voor kinderen waren bestemd, werden in de rechteronderhoek voorzien van een klein wit vierkantje. Het had een omgekeerd effect, want het was tevens een signaal dat er wat interessants te zien zou zijn. Thuis wisten we alvast hoe laat het dan was bij een klein wit vierkantje in de rechteronderhoek: tijd om naar bed te gaan. Ik heb er wél voor het eerst echte blote borsten gezien, zijdelings maar.

Een absolute topper was ‘100.000 of niets’ op zondagavond gepresenteerd door Tony Corsari, de meest populaire en beste quizmaster ooit. De kandidaten konden er 100.000 frank (2.500 €) verdienen, of...niets.

Rechtstreekse sportuitzendingen waren zeldzaam en nog vrij beperkt in kwaliteit. Mobiele camera's waren quasi onbestaande. Op zondagavond had je wél ‘Sportweekend’ met Pol

Jacquemyns. Er werden beelden vertoond van voetbalmatches en dat maakte het voetbal alleen maar populairder.

Naast ‘Schipper naast Mathilde’ was het vooral het Amerikaanse ‘Bonanza’ dat hoge toppen scheerde. Vader Ben en zijn drie zonen waren de zogenaamde voorvechters van de gerechtigheid. Het doel heiligde de middelen, en af en toe schoten die vier cowboys iemand dood. Zélf vond ik die cowboyfamilie een stelletje geprivilegieerde rotzakken. Via hun ranch waren ze niet alleen stinkend rijk - zeker waren het Republikeinen - maar hadden ook altijd de sheriff aan hun kant. De indianen konden ze wel rauw lusten, en dat was nu precies wat de doorsnee-Ameri-kaan wou zien. Indianen waren wél de autochtone bewoners van de Verenigde Staten. Uitgeweken Europeanen hadden hun land veroverd, hun eigenwaarde en hun buffels afgenomen, hen in reservaten ondergebracht, en hen onderdrukt en nagenoeg uitgemoord.

Ere wie ere toekomt: de Franse zender zond geregeld een circusprogramma van zeer hoge kwaliteit uit: ‘La piste aux étoiles’. Ook de catchavonden (vechten in een boksring) waren zeer populair.

In die pionierstijd kwam geregeld de melding “storingen” of “even geduld” in beeld. Het waren de interludiums. Ze duurden van een paar seconden tot een half uur, uitzonderlijk de rest van de avond, vooral bij mistweer.

Het ergst vind ik dat de televisie het boek heeft verdrongen, het boek waarbij je de fantasie de vrije loop kon laten gaan. Zelf las ik ook niet veel meer. Spijtig toch...

Inhoud van de 33ste jaargang (2012)

ARNOU Patrick <i>“Alleen God vertroost”</i> : Robertine Lievens (1895-1910)	p. 87
BRAET Johan <i>Zedelgem en zijn notarissen</i>	p. 3
CASTELEYN Erik en VANDAMME Chris <i>Koninklijke Veldegemse Volkstuin: een historische schets</i>	p. 44
DEDECKER Joël <i>Veldegem door de ogen van een babyboomer (1)</i>	p. 101
<i>Veldegem door de ogen van een babyboomer (2)</i>	p. 153
DE BUCK Jean-Pierre <i>Flandria's auto's</i>	p. 81
DECOCK Roland <i>Het vergiet</i>	p. 34
DENYS Bertrand <i>Een logo voor de kring</i>	p. 43
<i>Uitstapje voor de leden: Hooglede</i>	p. 84
<i>Franciscus Hatse, eerste burgemeester in het Belgische bestel (1830-1854)</i>	p. 128

WALCARIUS
verzekeringen bvba

GROENESTRAAT 31 bus 2
8210 ZEDELGEM

Tel. 050/ 20 06 02

CBFA 101723A
BE 0887 868 615

Johan.Walcarius@verz.kbc.be

**zeker van uw
toekomst**

